

УДК 124.3:7:316.32-027.511

DOI: https://doi.org/10.33216/2220-6310-2021-101-2_2-211-219

ЕНТЕЛЕХІЯ МИСТЕЦТВА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ЗМІН

А. С. Хохлов

ORCID 0000-0002-5452-0875

Стаття присвячена дослідженню пріоритетних напрямків руху й розвитку сучасного суспільства в умовах глобалізаційних змін, визначення та осмислення яких передусім має на увазі та ставить на чолі своєї значущості економічні, соціальні, політичні, екологічні, технологічні та техногенні відносини. Високий рівень політичних, технологічних, наукових досягнень має інтенсивний вплив на формування й розвиток особистості окремої людини та її як фундаментальної складової суспільства і світу в цілому, вказуючи на необхідність й на негативні дії глобалізаційних процесів. Не зважаючи на первинну актуальність праць Даріо Салас Соммера у середині та кінці ХХ-го століття, його розуміння сучасного суспільства розглядаються науковцями сучасності та у статті; вони можуть бути перенесені на реалії сьогодення, висвітлюючи принципи моралі суспільства, підкреслюючи його матеріальний, культурний та духовно-моральний егоїзм. Проаналізовано і трактовано поняття «ентелехії» відносно філософії Арістотеля. Встановлено зв'язок між філософським значенням ентелехії та її педагогічним використанням. Ентелехія — це не лише те, що рухає формою, не лише сутність предмета або явища, а має розумітися із вагомою складовою активності свого конотату, яка в рамках художньо-естетичного навчання є не тільки базою та засадами знань, понять і уявлень, але й активним рушієм та реалізатором цілей навчання засобами мистецтва – формування художньо-естетичного потенціалу, сили та енергії високomorальної особистості, здатної на подальший саморозвиток та кращі зміни у суспільстві; розвиток внутрішнього світу людини, її естетичної свідомості; культурне, моральне та духовне пробудження.

Ключові слова: мистецтво, ентелехія, естетика, навчання, культура, глобалізація.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Сучасний світ виокремлюється глобалізаційними змінами і особливостями, які опираються

перш за все на економічне зростання, встановлення міжнародних суспільно-політичних зв'язків, розвиток технологій, позбавляючи значення ролі мистецтва та художньо-естетичного навчання в єдності із системою глобалізації в цілях естетичного, культурного та духовного пробудження людства. Мистецтво не може виступати окремою системою знань, методик і практик навчання, а повинно мати активний відгосок й прояви, які енергійно та цілеспрямовано здатна демонструвати всебічно розвинена, високоморальна особистість. Враховуючи зазначене, необхідно встановити зв'язок мистецтва із філософським поняттям «ентелехія».

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Проблеми основ моралі, ролі мистецтва у формуванні особистості, цінностей та розвитку свідомості представлені у працях Д. С. Соммера. Арістотель надає можливість ознайомитися із першорозумінням понять «естетика», «ентелехія». Г. С. Кнабе, Ю. М. Вільчинський зробили внесок у розвиток вітчизняної філософії. Проблеми естетичного навчання та виховання, роль мистецтва у формуванні особистості розглядаються вітчизняними та зарубіжними науковцями з давніх давен та у сучасності: від Платона до Ф. Шиллера, І. Канта, А. Дістервега, К. Д. Ушинського, П. М. Якобсона, В. О. Сухомлинського, Й. Ф. Гербарта, Ф. Гегеля, В. О. Лозового, С. Фартінга, Е. Вагнера, Г. П. Шевченко.

Досліджуючи поняття поставленої теми і проблеми, яким присвячується стаття, стає зрозумілим, що науковцями минулого й сучасності не надається інформація у синтезі, яка б стосувалася комплексної моделі розуміння ролі мистецтва у навчанні. Це пов'язано з тим, що сучасний світ, переживаючи всі процеси та етапи глобалізації, не ставить поняття мистецтва й художньо-естетичного навчання поряд з іншими значущими глобалізаційними тенденціями. У статті виділяється значення зв'язку понять «ентелехія» й «мистецтво».

Мета статті – встановлення визначення поняття «ентелехія» та значущості мистецтва в умовах глобалізаційних процесів сучасності, встановити зв'язок між поняттями «ентелехія» й «мистецтво» та дефініювати їхнє поєднання – «ентелехія мистецтва».

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. У праці «Мораль ХХІ століття» Соммер Даріо Салас посилається на думки іспанського філософа Хосе Ортеги-і-Гассета, який зазначає, що «світ сучасності живе у стані товпи, маси. Маса здатна представити лише середню людину, а це лише психологічне явище. При такому визначенні не варто очікувати, що із товпи може виникнути особистість» (Соммер, 2014, с. 22). Не дивлячись на те, що

думки чилійського письменника і філософа побачили світ у кінці ХХ-го століття, вони досить сміливо можуть стати крізними показниками й сучасності. Із появою процесів масифікації, індивідуум став обтяжливим для державної бюрократії, яка надає перевагу цифрам та статистиці. Автор також відмічає, що людина, піддаючись масовості та колективній свідомості, перестає бути культурною особистістю, її розум слабкішає, зникають індивідуальні імпульси, моральні цінності (Там само, с. 24). Даріо Соммер цілковито переконаний, що «поведінка людей не відповідає тому високому рівню цивілізації, на який вони претендують. Портрет людини, який ідеалізований культурою, насправді, – дуже далекий від реальності. Ми не такі цивілізовані, свідомі, добрі та справедливі як нам здається. Ми вимагаємо справедливості, але самі поступаємо не справедливо; шукаємо рівності, а самі відносимося до інших як до не рівних. Ми знаходимося лише на початку свого розвитку, а відчуття величі та могутності ґрунтується лише на наукових дослідженнях, які ніяк не покращують внутрішню природу людини. Ми просто «цивілізовані дикуни» або грайливі діти. Досягнення науки та технологій дають нам оманливе відчуття могутності. Це знижує здатність людини до самокритики та не дозволяє їй побачити, що між її уявленням про цивілізоване людство й людством є величезна прірва. В цьому жорстокому світі не припиняються війни та конфлікти, в різних куточках планети люди щодня гинуть від голоду та насилля (Там само, с. 30).

В навчально-методичному посібнику «Глобалізаційні процеси в сучасному світі» постає думка, що «після того, як світ вступив у нове тисячоліття, будь-які науково-дослідні розвідки розпочинаються з питання, що таке сучасна глобалізація, яких форм вона набуває сьогодні, чи насправді вона є такою вкрай необхідною складовою ефективного розвитку, чи все ж таки вона справляє негативний вплив на суспільне життя, якого будь-що треба уникнути, чи можна без неї обійтись або навіть і обминути, де фактично межі між об'єктивною та суб'єктивною складовою такого процесу. Єдиним винятком із цього є розуміння глобалізації як нового типу світового розвитку, що знаменує появу нових магістральних тенденцій, за якими буде розвиватись світ упродовж майбутніх кількох десятиліть, а тому важливо, аби кожна держава світу незалежно від рівня розвитку знайшла можливість вписатись у глобальний простір, інакше вона ризикує опинитись в ситуації глобальної ізоляції, яка, у свою чергу, спровокує її соціально-політичну та економічну деградацію» (Войтович, 2013, с. 4). Примітним є те, що більшість визначень «глобалізації» передусім мають на увазі економічні, суспільно-політичні, технологічні та техногенні, екологічні взаємодії, витісняючи глобалізаційні процеси інтернаціоналізації,

кроскультурності, взаємодії та взаємовпливу націй та культур, моральності. Спираючись на визначення «глобалізації» в *Енциклопедії історії України*, думка про зменшення «вартості» загальнолюдських цінностей, культури та естетичного збагачення не є не обґрунтованою: «Глобалізація (від франц. global – загальний, всесвітній; що походить від лат. globus – куля) – новітній трансформаційний процес (точніше – низка взаємопов'язаних процесів) у просторовій організації локальних, регіональних і світ. екон. зв'язків та відповідних соціальних відносин. Гол. ознаки Г.: 1) масовий і масштабний вихід соціальної, політ. та екон. активності за межі кордонів окремих д-в на регіони й континенти; 2) зростаюча інтенсивність взаємозв'язків у сфері торгівлі, інвестицій, фінансів, міграційних і культурних процесів; 3) небувале до цього часу прискорення поширення ідей та інформації, обігу капіталів, переміщення товарів, міграції населення внаслідок розвитку всеосяжних систем транспорту та комунікацій; 4) стирання граней між місц. й всепланетарними подіями» (Глобалізація, Енциклопедія історії України, 2004, с. 118).

Виходячи із вищезазначеного та посилаючись на Д. С. Соммера, необхідно зазначити, що «стирання граней» в умовах глобалізаційних трансформацій має сприяти насамперед розвитку мистецької, естетично багатой та високоморальної особистості, яка б була засадничою складовою сучасного суспільства. Саме уроки мистецтва тісно пов'язані із чуттєво-емоційною сферою особистості. На уроках мистецтва розвивається не лише естетичний світогляд й логічне мислення учня, але й загальнолюдські цінності, які, виходячи з принципу толерантності, насамперед передбачають усвідомлення, прийняття та повагу до іншої культури. Уроки мистецтва як складова художньо-естетичного навчання дозволяють залучитися до різних видів мистецтва, виховуючи в учнях чуттєве бачення світу. Важливого значення та наголосу потребує приділена увага художньо-естетичному потенціалу у статті «Використання художньо-естетичного потенціалу казок О. Уайльда в постановках театральної студентської студії» Н. О. Барвіної, в якій авторка відображає сутність мистецького потенціалу, важливого компонента в естетичному навчанні засобами мистецтва, його роль у формуванні особистості: «Художньо-естетичний потенціал, тобто здатність актуалізувати прекрасне в зовнішньому середовищі та внутрішньому світі людини, сприяти її духовному, моральному, креативному розвитку, є неодмінним компонентом будь-якого явища чи діяльності, що художньо відображає дійсність та її сприйняття через створення чуттєвих образів, відповідно до певних художньо-естетичних ідеалів. Оскільки поняття «естетичне» має більш загальний, універсальний характер і тією чи іншою мірою є притаманним будь-якій людині, соціуму, життєвій події або

природному явищу, естетичний потенціал має все, що створене природою та безмежна кількість соціально-культурних, наукових, освітніх, промислових сфер. Звертаючись до поняття «художнє», ми, насамперед, маємо на увазі творчий початок, тобто явища та дії, що апелюють винятково до мистецтва, до спілкування з творчими об'єктами, до їхнього сприйняття, осмислення, оцінювання, накопичення художнього досвіду і, як результат, духовного дорослішання, емоційного збагачення, культурного зростання особистості, що створюють необхідну передумову для ініціювання її власної творчої дії» (Барвіна, 2019, с. 34-35).

Потенціал, потенція, енергія, першопочаток і першопоштовх, внутрішній стимул – смислові конотати, які виходять із розуміння давньогрецького науковця Арістотеля стосовно поняття «ентелехія». Конкретні визначення поняття «ентелехія» автором можна назвати суперечливими та неоднозначними, у зв'язку із багатьма протиріччями, але («Ентелехія» (грец. *ἐντελέχεια* – «здійсненість», від *ἐντελής* – «закінчений», і *ἔχω* – «маю») – реалізація, дійсність; життєва сила») (4) це термін у філософії Арістотеля, який визначає 1) «перехід від потенції до організовано проявленої енергії, 2) матеріальну субстанцію, 3) причину самої себе, 4) ціль свого руху й розвитку» (Лосев, 2000, с. 122). Очевидним здається те, що поняття матеріалізму та потенції є лише «оформленням», можливістю, а ентелехія, поєднуючись із потенцією та формою, є енергією та рушієм, реалізатором цієї потенції. Яскраво демонструючим прикладом ентелехії мистецтва можна привести уроки мистецтва, які здатні закласти у систему знань, понять та уявлень учня певні засади, які в подальшому потенційно можуть бути використані та реалізовані у дійсності – це і є сутністю, ентелехією мистецтва, як душа є ентелехією тіла – активним відобразником думок, культури, цінностей, естетичного потенціалу особистості.

Рух – це ентелехія рухомого, проте не кожен рух є ентелехією (інакше він буде просто формою матерії), а лише той, що має ціль в самому собі, як мислення, життя, навчання тощо. Не зважаючи на філософський зміст та трактування понять, але враховуючи те, що ентелехія повинна мати ціль, рушійну силу та енергію, можна підкреслити, що її розуміння і впровадження відіграють важливу роль й в педагогіці, адже мистецтво, уроки мистецтва зокрема, не мають розумітися як «суха» освітня складова навчання, а має виступати тим поштовхом та має бути наділена значимістю, що навчання засобами мистецтва здатне стимулювати активний розвиток естетичної свідомості, культурне та духовне зростання особистості. Особливого значення потребує розуміння вагомості рушійності мистецтва в сучасних умовах глобалізації.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Таким чином, можна зробити висновок, що художньо-естетична освіта і уроки мистецтва зокрема мають бути пріоритетною складовою навчання та розумітися у синтезі – «ентелехія мистецтва», що уможливило розуміння його рушійної сили, а не формальної основи знань. Формуючи та розвиваючи художньо-естетичний, енергійний та цілеспрямований потенціал, особистість стає здатною до саморозвитку, культурного, морального, естетичного, духовного вдосконалення і збагачення, особливо в умовах сучасних глобалізаційних змін з метою гуманізації, одуховлення суспільства. «Смисложиттєва цінність мистецтва, естетичне переживання його художньої тканини, художніх образів полягає в об'єднанні людей навколо найвищих духовних ідеалів, які реалізуються в духовно-моральних учинках і красі людської поведінки, в прагненні до краси, до подолання «чуттєвої дрімоти», з метою творення художньо-естетичної картини світу» (Шевченко, 2016, с. 303), чуттєвого пробудження. Висвітлені у статті поняття та проблеми потребують подальшого дослідження, адже вони є суспільно значимими пріоритетами сьогодення.

Література

1. Барвіна Н. О. Використання художньо-естетичного потенціалу казок о. Уайльда в постановках театральної студентської студії. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2019. Вип. 6(93). С. 30-41.
2. Войтович Р. В., Солоха М. Т. Глобалізаційні процеси в сучасному світі: навч.-метод. матеріали / уклад. Г. І. Бондаренко. Київ : НАДУ, 2013. 52 с.
3. Глобалізація. *Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України*. Київ : Наукова думка, 2004. Т. 2: Г - Д. С. 118. 518 с.
4. Ентелехія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Ентелехія> (дата звернення: 16.06.2021).
5. Лосев А. Ф. История античной эстетики. Аристотель и поздняя классика. Харьков : Фолио; Москва : ООО «Издательство АСТ», 2000. 880 с.
6. Соммер Д. С. Мораль XXI века. Москва : Кодекс, 2014. 480 с.
7. Філософія: навч. посібник / Ю. М. Вільчинський та ін. Київ : КНЕУ, 2019. 368 с.
8. Шевченко Г. П. Культура і мистецтво в ідеалотворенні особистості. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2019. Вип. 6(75). С. 294-305.

References

1. Barvina, N. O. (2019). Vykorystannia khudozhno-estetychnoho potentsialu kazok O. Uailda v postanovkakh teatralnoi studentskoi studii [Use of artistic and aesthetic potential of O. Wilde's tales in the student drama studio performances]. *Spirituality of a Personality: Methodology, Theory and Practice*, 6(93), 30-41 (ukr).

2. Voitovych, R. V., Solokha, M. T., & Bondarenko, H. I. (2013). *Hlobalizatsiini protsesy v suchasnomu sviti [Globalisation processes in today's world]*, 52. Kyiv: NADU (ukr).
3. Smoliy, V. A. (Ed.) (2004). *Hlobalizatsiia. Entsyklopediia istorii Ukrainy: u 10 t. [Globalisation. Encyclopedia of history of Ukraine: in 10 vol.]*. Kyiv (ukr).
4. *Entelekhia [Entelechy]*. Retrieved from <https://uk.wikipedia.org/wiki/Ентелехія> (date of appeal: 16.06.2021) (ukr).
5. Losev, A. F. (2000). *Istoriya antichnoy estetiki. Aristotel i pozdnyaya klassika [History of ancient aesthetics. Aristotle and the late classics]*, 880. Kharkov: Folio, Moscow: AST (rus).
6. Sommer, D. S. (2014). *Moral XXI veka [Morality of the 21st century]*, 480. Moscow: Kodeks (rus).
7. Vilchynskiy, Yu. M., Sevyrin-Mrachkovska, L. V., Haievskaya, O. B., Voinarovska, L. I., Derkach, V. L., Diediaieva, I. P. ... Tereshchenko, V. V. (2019). *Filosofiiia [Philosophy]*, 368. Kyiv: KNEU (ukr).
8. Shevchenko, G. P. (2016). *Kultura i mystetstvo v idealotvorenni osobystosti [Culture and arts for an ideal personality creation]. Spirituality of a Personality: Methodology, Theory and Practice*, 6(75), 294-305 (ukr).

ЭНТЕЛЕХИЯ ИСКУССТВА В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИОННЫХ ИЗМЕНЕНИЙ

А. С. Хохлов

Статья посвящена исследованию приоритетных направлений движения и развития современного общества в условиях глобализационных изменений, определение и осмысление которых прежде всего имеет в виду и ставит во главе своей значимости экономические, социальные, политические, экологические, технологические и техногенные отношения. Высокий уровень политических, технологических, научных достижений имеет интенсивное влияние на формирование и развитие личности отдельного человека и его как фундаментальной составляющей общества и мира в целом, указывая на необходимость и на негативные действия процессов глобализации. Актуальность трудов Дарио Салас Соммера как в середине и конце XX-го века, так и для понимания современного общества, дают возможность обращаться к ним ученым современности и автору статьи; они могут быть перенесены на реалии нынешнего времени, освещая принципы морали общества, подчеркивая его материальный, культурный и духовно-моральный эгоизм. Проанализировано и определено понятие «энтелехии» относительно философии Аристотеля. Установлена связь между философским значением энтелехии и ее педагогическим использованием. Энтелехия – это не только то, что двигает формой, не только сущность предмета или явления, а должна пониматься с весомой составляющей активности своего коннотата, которая в рамках художественно-эстетического обучения является не только базой и принципами знаний, понятий и представлений, но и активной движущей силой, и реализатором целей обучения средствами искусства –

формирование художественно-эстетического потенциала, силы и энергии высоко нравственной личности, способной на дальнейшее саморазвитие и лучшие изменения в обществе; развитие внутреннего мира человека, ее эстетического сознания; культурное, моральное и духовное пробуждение.

Ключевые слова: искусство, энтелехия, эстетика, обучение, культура, глобализация.

ART ENTELECHY UNDER THE CONDITIONS OF GLOBAL CHANGES

A. S. Khokhlov

The article is devoted to the study of the priority directions of movement and development of modern society under conditions of globalisation changes, the definition and comprehension of which primarily have economic, social, political, ecological, technological and technogenic relations at their head. The high level of political, technological and scientific developments has an intense impact on the formation and development of the individual and the individual as a fundamental component of society and the world as a whole, pointing to the necessity and the negative effects of globalisation processes. Without drawing attention to the primary relevance of Dario Salas Sommer's writings in the mid and in the end of the 20th century, his insights into modern society are considered by scholars of the present and in the article; they can be transposed to the realities of the present, highlighting the moral principles of society, emphasising its material, cultural and spiritual-moral egoism. The concept of "entelechy" is analysed and interpreted in relation to Aristotle's philosophy. The relationship between the philosophical meaning of entelechy and its pedagogical use is established. Entelechy is not only what drives the form, not only the essence of an object or phenomenon, but it must be understood with a weighty component of the activity of its connotation, which in the framework of art and aesthetic education is not only the basis and principles of knowledge, concepts and notions, but also an active engine and implementer of the goals of education by means of art – the formation of artistic and aesthetic potential, power and energy of a highly moral person, capable of further self-development and better changes in society; development of inner world of a person, its aesthetic consciousness; a cultural, moral and spiritual awakening.

Key words: Art, aesthetics, entelechy, education, culture, globalisation.

Хохлов Артем Сергійович – аспірант кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, викладач кафедри іноземних мов та професійної комунікації Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Северодонецьк, Україна). E-mail: artemskhokhlov@gmail.com

Хохлов Артем Сергеевич – аспірант кафедри педагогіки Восточноукраинского национального университета имени Владимира Даля, преподаватель кафедры иностранных языков и профессиональной коммуникации Восточноукраинского национального университета имени Владимира Даля (г. Северодонецк, Украина). E-mail: artemskhokhlov@gmail.com

Khokhlov Artem Serhiiiovych – Post-graduate student of the Department of Pedagogy, Volodymyr Dahl East Ukrainian University, lecturer of the Department of Foreign Languages and Professional Communication of Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Severodonetsk, Ukraine). E-mail: artemskhokhlov@gmail.com